

ПРОЯВИ ЗООМОРФНИХ МОТИВІВ У СУЧАСНОМУ АКЦИДЕНТНОМУ ШРИФТІ

Іваненко Т.О., кандидат мистецтвознавства,
ст. викладач кафедри “Графічний дизайн”

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Анотація. Стаття присвячена аналізу проявів зооморфних мотивів в українському акцидентному шрифті. За основу вивчення питання було взято тематичні зразки давніх скіфів, східних слов'ян, та сучасні розробки в галузі акцидентного шрифту.

Ключові слова: : акцидентний шрифт, зооморфні мотиви.

Аннотация. **Иваненко Т. А. Проявление зооморфизма в современном акцидентном шрифте.** Статья посвящена анализу проявлений зооморфных мотивов в украинском акцидентном шрифте. В качестве основы изучения вопроса взяты тематические образцы древних скифов, Киевской Руси, а также современные разработки в области акцидентного шрифта.

Ключевые слова: акцидентный шрифт, зооморфные мотивы.

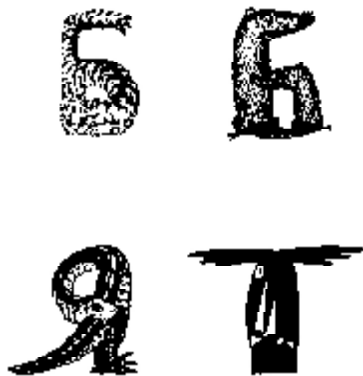
Annotation. **Ivanenko T. Display zoomorphian motives in a modern accidental font.** Article is devoted to the analysis of displays zoomorphian motives in the Ukrainian accidental font. As a basis of studying of a question thematic samples of ancient Scythians, the Kiev Russia, and also modern development in the field of an accidental font are taken.

Key words: accidental font, zoomorphian motives,

Постановка проблеми й аналіз попередніх досліджень. Знаки, виконані на основі природних аналогів, несуть в собі певне смислове навантаження, проявити її та правильно використовувати – одне з цікавих і плідних завдань графічного дизайну. Художнє освоєння світу тварин – це одна з тих корінних проблем, де перетинаються інтереси етики і естетики, екології і культурології. М. Епштейн зазначає, що саме тварини є найближчими родинними представниками світу природи. Потрібно «побачити і відчутти в них поетичне, художнє начало» [4, с. 127]. Як самовизначення особистості неможливе без її ставлення до іншої особистості, так і самовизначення всього людського роду не може здійснюватися без його ставлення до тваринного світу. І тому хотілося б більш уважніше розглянути цей прояв зооморфізму у сучасному акцидентному шрифті на прикладі давніх скіфів та східних слов'ян Київської Русі.

Мета статті – проаналізувати особливості сучасного акцидентного шрифту, який створено за мотивами тваринного світу, за зразками мистецтва давніх українців.

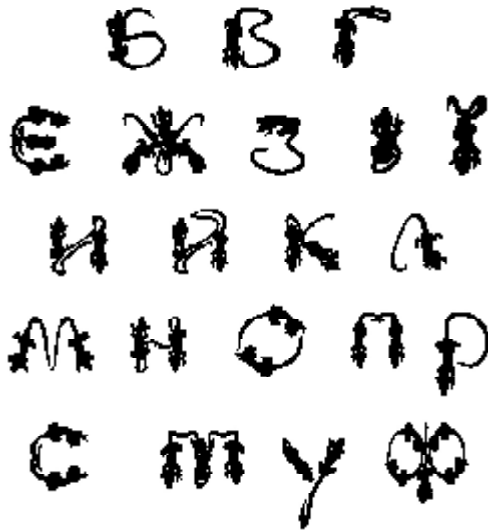
Виклад основного матеріалу. Зооморфний шрифт відноситься до групи біоморфних шрифтів, до складу якої входить ще флоральний шрифт. Зооморфні мотиви – один з найважливіших елементів формоутворення акцидентного шрифту (рис. 1).

Рис. 1. Букви, створені за допомогою зооморфних аналогів

Формуючи такий шрифт, слід ретельно вивчити манеру поведінки, особливості характеру, пластику рухів тварини чи комахи, взятої за основу для створення образу.

Певний інтерес, наприклад, викликають графічні роботи, присвячені темі рептилій. Серед експозиції Всеукраїнської виставки «Шрифт» (м. Київ, квітень 2004 р.) було представлено акцидентний шрифт «Ящірка», а також плакат, створений на основі зооморфного аналога, стилізованого під букву «Я» (рис. 2, 3).

Рис. 2. Зооморфний шрифт «Яцирка». Автор А. Тимків. Київ, 2001 р.

*Рис. 3. Шрифтовий плакат, виконаний за допомогою зооморфного аналогу.
Автор О. Авраменко. Київ*

Закономірно, що саме тварини стали тим першим «художнім об'єктом», відносно якого людина ствердилася як суб'єкт творчості. Найпершими стадіями культурного розвитку інколи визначаються пізніші. Анімалізму належить велика роль у створенні передумов екологічно урівноваженої культури.

Художня анімалістика торкається «естетичної проблеми: як вивчати тваринний світ, глибокий і самотній, не підміняючи його людським, не перетворюючи на уособлення абстрагованих характерів і пристрастей. Саме наближеність тварин до людини робить особливо складним і проблематичним їх поетичне відображення. Тварини мають власні види і навіть індивідуальні характери» [4, с. 127–128]. «Тваринне» – це як найменш освоєне і приручене в тварині, його приналежність до «чистої», нецивілізованої природи. Пантера сповнена «величності зневаги» до людини – це істота не від миру сього, яка «в себя, в свой жаркий сон глядится» (І. Бунін) або «глядит перед собой / В какую-то внежизненную сферу» (К. Бальмонт). Тварини приваблюють своєю тасмнічістю, відчуженістю від людського світу – географічна екзотика тут допомагає розкрити іноприродність тваринної душі» [4, с. 131].

Народне мистецтво, правдиво відбиваючи красу рідної землі, найглибші мрії і прагнення народу, постійно живить професійне мистецтво [1, с.5]. В наш час економічного й культурного відродження дослідження і ґрунтовне висвітлення шляхів розвитку мистецтва набуває особливої актуальності. Знання всього того кращого, що створив український народ протягом своєї історії, є необхідною передумовою виховання сучасної людини. Глибоке вивчення здобутків минулого забезпечить творче засвоєння і подальший розвиток прогресивних традицій українського національного мистецтва в сучасній художній практиці. Адже, щоб передбачити майбутнє – треба вивчити минуле. Зрозуміти історію українського мистецтва можна лише при ретельному і всебічному вивченні джерел, звідки бере воно свій початок.

Художня творчість стародавніх слов'ян знаходила вияв у повсякденному житті. Все, що створювала людина, несло на собі відбиток її естетичних запитів. Мистецтво проявлялось і в народних звичаях, танках, розвагах, і в обрядових діях релігійного змісту, і в прагненні всіляко прикрасити своє житло та побут. До пам'яток ужиткового мистецтва можна віднести майже всі речі, які виходили з рук ранньослов'янських майстрів. Свої хати, прості за конструкцією та архітектурними рішеннями, слов'яни прикрашали різноманітними декоративними елементами. Орнаментом оздоблювали переважно більшість речей хатнього вжитку, зброю, навіть знаряддя праці. Глибоке народне життєстверджуюче мистецтво було однією з насущних потреб і одним з найяскравіших набутків ранньослов'янського суспільства.

Тваринний світ наші предки знали досконало. Образи тварин і птахів відігравали в ранньослов'янській міфології, фольклорі, народному епосі значну роль. Ведмідь – суворий господар лісу – довгий час був об'єктом так званого ведмежого культу і поклоніння. Колись ведмеді були людьми та жили у лісі, але їх перетворив монах. Вовк виступає в образі страшного перевертня, здатного накоїти людям немало лиха (ще за часів Київської Русі народна уява приписувала підступному князю Всеславу Брючславовичу здатність перетворюватися на вовка). Півень – віщий птах, який не тільки знає час, але й

уміє відмічати його. Взагалі півневі у східнослов'янському фольклорі надавалось велике значення. Гуси та качки уособлювали водяну стихію та водяних духів. Кішку вважали за небезпечну істоту, що стоїть на межі двох світів – реального і потойбічного: на неї оберталися відьми, її поява віщувала нещастя чи невдачу. Кінь і собака, навпаки, - вірні друзі та помічники людини в усіх її справах. Чорний крук – зловісний птах, провісник смерті та інше. З птахами в давні часи був пов'язаний цілий ряд магічних уявлень. Вважалося, що птахи здатні приносити людям щастя і сприяти їхньому добробуту, забезпечувати родючість землі, відвертати лихо тощо. Птахи втілювали також тепло і світло.

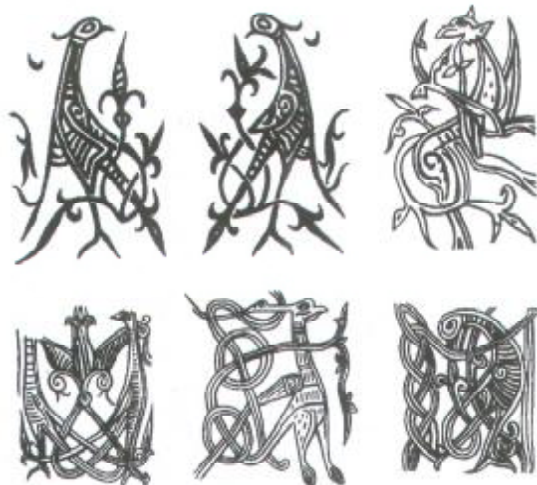

Рис. 4. Символічні зображення на браслетах

Ці давні вірування знайшли відбиття в народних казках (наприклад, казка про жар-птицю, перо якої освітлює шлях уночі). Усе це не могло не відбитися і в сучасному мистецтві (Рис. 5,6).

Рис. 5. Зооморфний шрифт „Пташина пісня”. М. Рубан. 2004 р.

Рис. 6. Зооморфний шрифт „Пташка”. А. Черная. 2003 р.

У процесі аналізу особливостей зооморфних шрифтів доцільно розглянути торовитку (оздоблення зброї, одягу, зброї, начиння) стародавніх скіфів. Інтерес до скіфської теми завжди був актуальним. На думку А. Хазанова, скіфи залишили помітний слід в історії людства, їх мистецтво було дуже яскравим і своєрідним [3, с. 8]. Скіфи досконало володіли способами передачі звичок тварин через матеріал, знали різні види образотворчого мистецтва. Проте головною гордістю скіфського мистецтва є зображення не людей, а тварин, виконані в своєрідній манері, що називається в науці «тваринним стилем» [3, с. 30]. Відмітними рисами його являються зображення окремих видів тварин чи певних частин тіла тварини в стандартних, традиційних позах на предметах практичного застосування. Це стандартний набір сюжетів, особлива стилістична манера, для якої характерні узагальненість образу, передача лише найтипівіших властивостей тварини, поєднання в одному образі реальних і фантастичних рис.

На перший погляд, «тваринний стиль» має тільки утилітарно-прикладний, суто декоративний характер, але в ньому також чітко проявляється скіфський естетичний ідеал: красивим є те, що найбільше сприяє виживанню і перемозі. Одна з особливостей «стилю» – перевага суцільних та компактних зображень з чітким і виразним контуром (рис. 7).

Рис. 1. Бляха із зображенням оленя. VI ст. до н. е.

У скіфському «тваринному стилі» спочатку було закладено тенденцію до орнаменталізму. Вона полягала вже в його прикладному характері, в його залежності від фактури і форми предмету. «Тваринний стиль» передає основну ідею і суть образу тварини.

Схематичні зооморфні мотиви дуже давні, вони являють собою митецький пережиток тотемістичної ідеології. Все це мало для наших далеких предків глибокий таємничий зміст. Звіриний стиль у мистецтві давніх українців розвивається як на самобутній основі, так і під впливом східних та європейських зразків. Звідти перейшли зображення грифонів, барсів, левів, що були улюбленими мотивами в мистецтві панівних класів європейського середньовіччя. Сюжети, запозичені з міфології, увійшли як до писемної літератури, так і до пам'яток ужиткового мистецтва.

Висновки. Можна передбачити, що прийдешній технологічний розвиток цивілізації не зменшить, а навпаки, збільшить поетичну цінність анімалістичних мотивів, донесе їх до серцевини художньої свідомості людства. Світ тварин, який відступає під натиском техносфери, що розростається, відтворюватиметься зсередини, в широкому розумінні поетично, ніби сфера творчої, невідчужуваної активності самої людини, як світ його самопізнання і самоздійснення [4, с. 146].

В період актуалізації проблеми „Традиції та новачі в проєктній культурі” вивчення історичного й мистецького досвіду освоювання національних мотивів, зокрема, зооморфних, у культурі давніх українців представляє особливий інтерес. Ці дослідження можуть бути використані дизайнерами-графіками у створенні сучасних зразків акцидентних шрифтів, які знаходять все більше застосування в системі візуальної комунікації.

Подальше вивчення характерних рис біоморфних шрифтів має сприяти прояву більшого інтересу до цього незвичайного виду графічного мистецтва.

Література:

1. Історія українського мистецтва. – К.: Укр. Рад. Енциклопедія, 1966, Т.1.
2. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К.: Либідь, 1992.
3. Хазанов А. М. Золото скифов. – М.: Советский художник, 1975.
4. Эпштейн М. Н. Мир животных и самопознание человека // Художественное творчество. – Л.: Наука, 1986. – С. 126–146.

Надійшла до редакції 12.04.2007